

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

У статті проаналізовано роль інформаційно-комунікаційних технологій у системі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності та їх переваги перед традиційними технологіями у викладанні предметів гуманітарного циклу.

Пріоритетним напрямом оновлення системи освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Під інформаційно-комунікаційними технологіями навчання розуміють сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [1: 30].

Проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у системі професійної підготовки майбутніх учителів висвітлені в наукових працях П.І. Сердюкова, Л.І. Морської, С.М. Яшанова, Н.С. Завіженої, Р.С. Гуріна, О.П. Значенко та ін. Аналізу інноваційних процесів у сучасній освіті та підготовці майбутніх учителів до використання інноваційних педагогічних технологій присвячені роботи І.В. Гавриш, І.М. Дичківської, І.М. Богданової, Т.М. Демиденко, О.І. Іваницького, Н.І. Клокар та ін.

Однак, аналіз сучасної педагогічної літератури засвідчує, що питання використання ІКТ у процесі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін з точки зору їх підготовки до інноваційної діяльності висвітлено недостатньо. Отже, *мета* статті – розкрити роль і місце ІКТ як інноваційної педагогічної технології в системі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (ГД). Відповідно до мети ми поставили наступні *завдання*: проаналізувати, якою мірою можна наразі вважати ІКТ інноваційною технологією навчання для вчителів ГД, виділити її переваги перед традиційними технологіями для вчителів-гуманітаріїв, визначити роль ІКТ у системі підготовки майбутніх учителів ГД до інноваційної діяльності.

Розглядаючи питання інноваційності комп'ютерних засобів навчання, ми звернули увагу на те, що впроваджений у 1988 році під час розробки Концепції інформатизації освіти термін "нова інформаційна технологія" вживається наразі рідше, ніж термін "ІКТ". Це свідчить про те, що комп'ютер не можна вважати в 2007 році кардинально новим засобом навчання. Тоді визначимо, що саме можна вважати інновацією.

Як відомо, *інновація* – це нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях [2: 340]. Але новизна може мати відносний характер, оскільки те, що є новим для одного навчального закладу або педагога, може бути давно відомим для інших. Крім того, в деяких випадках новими (формами, методами, навчальними закладами) ми називаємо такі, які давно були відомі в історії, як-то гімназії, ліцеї, колежіуми [3: 31]. Тож, продовжуючи цю думку, ІКТ можна розглядати в якості як інноваційної, так і відносно традиційної технології в залежності від того, де й у яких цілях вона використовується. Якщо в країнах Західної Європи та США використання ІКТ в освітніх цілях стало нормою, то цього, на жаль, не можна сказати про країни СНГ і зокрема Україну. Це пов'язано з низькою матеріальною базою навчальних закладів і, відповідно, недостатнім забезпеченням їх комп'ютерною технікою. На Міжнародному освітньому форумі "Нові горизонти ІКТ в освіті" зазначалося, що Україна досить повільно опановує інформаційні та комунікаційні технології. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму (звіт The Global Information Technology Report 2005-2006), з точки зору готовності та здатності використовувати переваги ІКТ Україна зараз займає лише 76-е місце [4].

У контексті інформатизації освіти має значення й у якій освітній галузі ця технологія використовується. Проведене нами опитування серед учителів 23-х шкіл та викладачів ГД 5-ти ВНЗ показало, що тільки 2 % використовують ІКТ у навчальному процесі систематично (більшість із них були випускниками освітніх програм, деякі самі цікавляться ІКТ), біля 17 % – використовують ІКТ фрагментарно, в основному з метою пошуку інформації, підготовки нескладних дидактичних матеріалів та контролю знань учнів, і більше 81 % – не використовують взагалі. Наведені дані засвідчують, що в Україні для вчителів ГД ІКТ є дійсно інноваційною технологією, навіть більш інноваційною, ніж для вчителів технічних чи природничих дисциплін.

Відповідь на питання щодо переваг ІКТ для вчителя-гуманітарія вимагає аналізу техніко-дидактичних можливостей комп'ютера в цілому та особливостей гуманітарної освіти.

Комп'ютеризоване навчання, як показують сучасні дослідження, опирається на такі *техніко-дидактичні можливості комп'ютера* як сприймання, аналіз, переробка та зберігання інформації у будь-якій формі, подання навчальної інформації в зоровій та звукових формах; діалогічна форма взаємодії між учнем і комп'ютером (інтерактивність), безперервний зворотній зв'язок, забезпечення зв'язку між різними користувачами та джерелами інформації в телекомунікаційній мережі, створення активного комунікативного навчального середовища тощо. Але для вчителів різних дисциплін пріоритетними є різні можливості комп'ютера. Так, обчислювальні можливості комп'ютера більш важливі для вчителів технічних дисциплін, у той час як для вчителя-гуманітарія більше значення має інтерактивність та можливість комунікації, оскільки вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема мови, неможливе без активного спілкування в різних режимах. Крім того, доступ до банків інформації через телекомунікаційні мережі надає можливість отримання найсвіжіших даних про події у світі, новини культури, що є дуже важливим при викладанні суспільно-політичних, мистецьких та культурологічних дисциплін.

Таким чином, як зазначає Л.Ф. Панченко, дидактичні можливості ІКТ можуть бути використані вчителем *гуманітарних дисциплін* для:

- розширення способів пред'явлення інформації (колір, графіка, звук, мультиплікація та відео зображення);
- посилення мотивації учня (новизна, цікавість, об'єктивність оцінки);
- розвитку мислення учня й активного включення учня у навчальний процес;
- побудови адаптивної моделі учня й управління його навчанням;

накопичення й аналізу інформації за допомогою банків даних;
розвитку мовленнєвих умінь (читання, письмо, аналіз текстів) й умінь творчого письма та редагування за допомогою систем обробки текстів;

моделювання соціальних та історичних явищ;
занурення учнів у певний культурно-історичний контекст шляхом діалогової взаємодії з моделями історичних, літературних і суспільних явищ і процесів у рамках навчально-імітаційних ігор [5: 22].

Крім того, гуманітарна освіта та гуманітарні дисципліни, за допомогою яких відповідно здійснюється гуманітарна освіта, є невід'ємними складовими *гуманітаризації* та *гуманізації* освіти. Таким чином, використання ІКТ учителями-гуманітаріями потрібно розглядати також з точки зору спроможності ІКТ вирішувати завдання гуманізації освіти.

Останні дослідження показують, що серед великої кількості педагогічних технологій, які дають можливість реалізувати мету та зміст гуманістичної освіти (технології розвивального, особистісно зорієнтованого, проблемного навчання, педагогіка співробітництва тощо), можна виділити й навчальні інформаційні технології. Так, Г.А. Дегтярьова розкриває *гуманістичну спрямованість ІКТ*: вони надають можливість організувати навчальний процес на високому науковому рівні, створити умови для гуманізації навчання на основі індивідуалізації, диференціації, діалогізації, індивідуально-творчого й діяльнісного підходів, орієнтації на розвиток вільної та творчої особистості, формування позитивної мотивації й підвищення пізнавального інтересу [6: 8].

Враховуючи вищезгадані техніко-дидактичні можливості комп'ютера та особливості гуманітарної освіти, ми виділили *переваги ІКТ як інноваційної технології для викладання ГД*. На нашу думку, використання ІКТ у гуманітарній освіті сприяють:

підвищенню мотивації навчальної діяльності;
здійсненню індивідуалізації та диференціації навчання;
активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищенню їх інтересу до самостійної роботи та дослідницької діяльності;
здійсненню інтерактивного навчання;
забезпеченню широкої комунікації;
здійсненню програмованого та проблемного навчання;
розвитку здібностей та вмінь учнів (інтелектуальних, творчих, мовленнєвих, контролю та самоконтролю, тощо), критичного мислення;
здійсненню соціокультурного виховання учнів.

Оскільки, як доведено вище, ІКТ є інноваційною технологією, яка має суттєві переваги перед традиційними технологіями, то одним із завдань вищого педагогічного навчального закладу є *формування готовності майбутнього вчителя ГД до використання ІКТ у професійній діяльності*, під якою розуміють (за Р.С. Гуріним) інтегровану якість особистості майбутнього вчителя, що виявляється, по-перше, в підвищенні продуктивності мислення, розвитку пам'яті, навичок, поширенні та поглибленні знань за допомогою використання ІКТ і їх засобів; по-друге, в наданні можливості обирати способи дій, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій і прогнозувати шляхи підвищення продуктивності роботи у процесі інформатизації процесу навчання. *Компонентами* зазначеної готовності дослідник вважає *адаптивно-мотиваційний* (сприяє усвідомленню значення й особистісного ставлення студентів до впровадження ІКТ в освіту та їх спрямованість на застосування у майбутній діяльності), *планово-змістовий* (вимагає від студентів наукового підходу, а саме: вмінь висувати гіпотезу, припускати добір і структурування навчального матеріалу за допомогою ІКТ), *організаційно-координаційний* (спрямований на активне використання ІКТ у навчальному процесі загальноосвітньої школи, а також орієнтування на самостійне здобуття знань) та *контрольовально-оцінний* (передбачає оперативний контроль і забезпеченість засобів ІКТ, подання навчальної інформації та діагностику її засвоєння) [7: 6-7].

Але проблему формування готовності майбутнього вчителя ГД до використання ІКТ слід розглядати в комплексі з більш глобальним завданням, яке стоїть перед професійною освітою – формуванням готовності до інноваційної діяльності в цілому. І в такому аспекті ІКТ, на наш погляд, виступають як приклад однієї із захоплюючих інновацій, у процесі ознайомлення з якою студенти зможуть "відчути смак" новизни та захотіти використовувати й інші інноваційні технології.

Щодо можливостей ІКТ у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, то за допомогою комп'ютерного навчання як інноваційної технології можуть бути реалізовані наступні *програми*: засвоєння нових понять і знань; реалізація проблемного навчання; формування вмінь і навичок; моделювання й аналіз конкретних наукових (технологічних) ситуацій (особливо є доречним під час вивчення педагогічних дисциплін, оскільки дозволяють коректувати майбутні професійні вміння у конкретних навчально-виховних ситуаціях) [8: 12], що сприяє формуванню готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності (за І.В. Гавриш) – це інтегративна якість його особистості, що є регулятором та умовою успішної професійної діяльності, спрямованої на створення, запровадження й розповсюдження освітніх новацій [9: 17]. Щодо визначення *структури готовності до інноваційної педагогічної діяльності*, науковці мають деякі розбіжності, але системоутворюючим компонентом усі дослідники вважають мотиваційну готовність до інноваційної діяльності. Після усвідомлення мотивів та цілей необхідні знання про способи здійснення діяльності та практичні вміння і навички з творчого застосування інноваційних технологій. Завершальним етапом є аналіз та корекція діяльності з метою вдосконалення набутих умінь і навичок і подальшого творчого пошуку. Таким чином, на основі аналізу останніх досліджень (І.В. Гавриш, Н.І. Клокар, І.М. Дичківської, Т.М. Демиденко) та власних спостережень, ми виділили наступні *компоненти готовності майбутнього учителя гуманітарних дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності*:

- 1) мотиваційний (усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі в розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти в цілому та гуманітаризації освіти зокрема);
- 2) когнітивно-творчий (об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку інноваційних педагогічних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із творчого застосування цих технологій у структурі власної професійної діяльності);
- 3) творчо-рефлексивний (реалізується в оригінальному розв'язанні комплексних педагогічних завдань, пов'язаному з використанням інноваційних технологій при викладанні гуманітарних дисциплін та здатності оцінювати власну творчу інноваційну діяльність та діяльність інших).

Як бачимо, виділені нами компоненти гармонійно співвідносяться із компонентами готовності майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін до використання ІКТ, але когнітивно-творчий компонент включає планово-змістовий та організаційно-координаційний компоненти за Р.С. Гуріним, що є логічним, на нашу думку, оскільки реалізація когнітивно-творчого компоненту передбачає як планування змісту, так і організацію навчальної діяльності з використанням ІКТ.

Виділені нами переваги ІКТ як інноваційної технології та програми, які можна реалізувати за їх допомогою в системі професійно-педагогічної підготовки дають нам підстави стверджувати, що формування окремих компонентів готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до використання ІКТ сприяють формуванню відповідних компонентів готовності до інноваційної педагогічної діяльності в цілому. Співвідношення цих компонентів та можливості їх реалізації за допомогою ІКТ представлені нами у таблиці.

Підсумовуючи все вищезгадане, ми робимо висновок, що ІКТ у системі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін виконують дві *функції*:

1) як інноваційна педагогічна технологія, оволодіння якою необхідне для майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах інформаційного суспільства;

2) як ефективний засіб формування готовності майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін до інноваційної діяльності в цілому.

Формування готовності майбутнього вчителя ГД до інноваційної діяльності засобами ІКТ є процесом комплексним і повинне відбуватися поетапно, охоплюючи цілий ряд дисциплін: основи інформаційних технологій навчання, специфічні гуманітарні дисципліни та методику їх викладання (відповідно до спеціальності), психолого-педагогічні дисципліни. Одним із завершальних етапів у цій системі ми вважаємо створення інтегрованих спецкурсів, які б ставили за мету систематизацію знань із усіх вищенаведених дисциплін та враховували інноваційну спрямованість ІКТ та їх можливості для формування готовності майбутнього вчителя ГД до інноваційної діяльності. Розробці та впровадженню таких спецкурсів будуть присвячені наші подальші дослідження.

Таблиця 1

№ п/п	Компоненти готовності до інноваційної діяльності	Компоненти готовності до використання ІКТ	Можливості ІКТ для формування певного компоненту
1.	Мотиваційний	Адаптивно-мотиваційний	Здатність ІКТ до підвищення мотивації завдяки новизні та престижності ІКТ та їх можливостям інтенсифікації навчального процесу.
2.	Когнітивно-творчий	Планово-змістовий, організаційно-координаційний	Можливості ІКТ для формування комплексних професійних знань, навичок та умінь, творчого ставлення до професійної діяльності завдяки можливостям комунікації, доступу до джерел інформації, інтерактивності.
3.	Контрольовально-оцінний	Творчо-рефлексивний	Можливості ІКТ для формування творчої рефлексії завдяки можливостям моделювання педагогічних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Дзюбенко А.А. Новые информационные технологии в образовании. – М., 2000. – 104 с.
- Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
- Дубасенюк О.А. Педагогічна інноватика в системі професійної підготовки майбутнього вчителя // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: Зб. наук. пр. – К.: НПУ, 2006. – Вип. 5. – С. 29-38.
- Матеріали Міжнародного освітнього форуму "Нові горизонти ІКТ в освіті" (Київ, 1 грудня 2006 року). – <http://www.intel.com/cd/corporate/education/emea/ukr/334777.htm>
- Панченко Л.Ф. Професійно-педагогічна підготовка студентів педвузів к использованию новых информационных технологий (на примере гуманитарных факультетов): Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганский педагогический ин-т им. Т.Г. Шевченко Восточнoукраинского ун-та. – Луганск, 1994. – 172 с.
- Дегтярьова Г.А. Гуманізація навчального процесу в основній школі засобами інформаційних технологій (на прикладі предметів гуманітарного циклу): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2007. – 20 с.
- Гурін Р.С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.
- Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник / За заг. ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2001. – Ч. 1. – 266 с.
- Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – 44 с.

Матеріал надійшов до редакції 24.09.2007 р.

Зимовец Е.А. Использование информационно-коммуникационных технологий в системе профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин в контексте педагогической инноватики.

В статье анализируется роль информационно-коммуникационных технологий в системе профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин к инновационной педагогической деятельности и их преимущества перед традиционными технологиями в процессе преподавания предметов гуманитарного цикла.

Zymovets O.A. Using Information and Communication Technologies in the System of Humanities' Prospective Teachers' Professional Training in the Context of Pedagogical Innovatics.

The article analyses the role of information and communication technologies in the system of Humanities' prospective teachers' professional training to the innovative teaching activity and their advantages in comparison to the traditional technologies in the process of teaching Humanities.